

Львова О. Г.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ДЛЯ ПРИЙМАЮЧИХ КРАЇН У 90-х РОКАХ ХХ ст.

Статтю присвячено суспільно-політичним наслідкам міжнародної міграції населення для приймаючих країн Заходу. На основі матеріалу автор показує, яку зв'язку з інтенсифікацією стихійних переміщень населення економічно розвинені країни почали відчувати значний міграційний пресинг, що спричинив різноманітні, болючі для західних суспільств, проблеми.

Наприкінці минулого століття міграцію визнано соціальним процесом, що відповідає самоорганізаційним принципам розвитку суспільства, а на рівні особи - реалізує свободи людини щодо вибору місця та країни проживання. Переважна більшість мігрантів вносить вагомий вклад у розвиток приймаючих країн. Водночас міграція може призвести до економічних проблем та соціально-політичної напруги.

Проблема полягає в тому, що імміграція стала одним із важливих чинників, що загрожують стабільності західних суспільств. Стихійні заворушення у Франції восени 2005 р. засвідчили, що влада недооцінила суспільно-політичні наслідки міграційних процесів. Спровоковані загибеллю підлітків-мусульман, масштабні безчинства на декілька тижнів перетворили французькі передмістя на арену жорсткого протистояння між поліцією та мігрантами і навіть спонукали владу до запровадження комендантської години. В майбутньому повторення французького сценарію в будь-якій західній країні може призвести до серйозної дестабілізації суспільства. Саме тому міжнародній міграції, а саме соціальним, економічним і політичним чинникам, що з нею пов'язані, причинам, що її породжують, наслідкам, що з неї витікають, приділяється зараз першочергова увага як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Тривалий час більшість розвинених країн, насамперед західноєвропейських, ставилися до імміграції як до тимчасового соціально-економічного феномена, спричиненого дефіцитом робочої сили. Її вплив на приймаючі суспільства, як

вважалося, обмежувався переважно сферами національного виробництва, державних фінансів, ринку праці, соціальної інфраструктури і загалом оцінювався позитивно. Перебування великих контингентів іноземців не розглядалось як незмінне явище: оstarбайтери й біженці підлягали репатріації, а на постійних переселенців очікував «плавильний казан» асиміляції.

Однак міграція виявилась складнішим і багатомірнішим, стійкішим і важко контролюваним процесом, численні наслідки якого проявились в сучасних умовах подібно до ефекту бомби вповільненої дії. Саме такою несподіванкою виявився політичний виклик, кинутий міграцією країнам Заходу наприкінці ХХ ст.

На межі тисячоліть економічно розвинені країни почали відчувати небувалий міграційний тиск, пов'язаний з інтенсифікацією стихійних переміщень населення. Міграційні процеси спричинили різноманітні та болючі для західних суспільств проблеми.

США до недавнього часу вважались «плавильним казаном націй», тобто країною, яка достатньо швидко асимілювала іммігрантів і перетворювала прибулих на громадян Америки. Аналіз перепису населення США в 2000 р. дає можливість зробити припущення, що стереотип такого сприйняття невдовзі може змінитися [7: 86] (хоча цього не поділяють такі американські науковці, як Л. Фукс [18: 42-53] і Дж. Саймон [29], на ньому наполягають російські вчені (В. Іноземцев, В. Борисюк). Основна проблема полягає в тому, що останнім часом «плавильний казан» Америки дає надто багато тріщин. «Міграція

є центральною проблемою нашого часу, оскільки фактори, які давали змогу асимілювати попередні хвилі імміграції - в середині ХІХ ст. і напередодні Першої світової війни - вже не діють» [22: 38]. Так, на сучасному етапі іммігранти відрізняються схильністю до збереження мовної, релігійної і культурної ідентичності, вони надають перевагу компактному проживанню, тісній взаємодії і взаємодопомозі. Впродовж року після прибуття до США 17 % іммігрантів взагалі не спілкуються англійською [22: 29], а в деяких районах іспанська й китайська стали основними мовами, і володіння ними стає додатковою умовою для влаштування на роботу в муніципальних установах. Іммігранти дедалі частіше утворюють локальні етнічні общини, організовані на основі спільних традицій, мови, культури. Коли більшість мігрантів живуть і працюють в етнічних анклавах, спілкуються лише рідною мовою, то асиміляційні імпульси національної економіки і суспільних інститутів мають надто слабку дію - «плавильний казан», отже, не працює.

У другій половині 90-х років почастишали випадки, коли судові рішення ухвалювалися з урахуванням культурних особливостей підсудного. Так, у штаті Вісконсін суддя - натуралізована мексиканка - виправдала іммігранта з Південно-Східної Азії, звинуваченого в розбещенні двох одинадцятилітніх дівчат, на підставі того, що «сексуальні контакти з молодими дівчатами є традиційно рисою азійської культури» [10: 33].

Американський політолог Патрік Б'юкенен, який поряд з низькою народжуваністю називає другою головною причиною загибелі західної цивілізації вплив іммігрантів, стверджує: «Народи азійського, африканського й латиноамериканського походження з їх дуже високим рівнем народжуваності та патріархальними цінностями не тільки мають імунітет до нової культури, а й поступово витісняють білих, заповнюючи простір, що звільняється в результаті демографічного спаду на Заході» [2]. На думку П. Б'юкенена, сьогодні існують дві Америки: з одного боку - біла, англійська, християнська, традиційно консервативна, а з іншого - поліетнічна, різномовна, космополітична, багатокультурна, що вже не сприймає США як рідну країну. В межах поки ще єдиної американської нації в найближчому майбутньому, відповідно до твердження П. Б'юкенена, цілком можуть виникнути (якщо вже не виникли) принаймні дві нові альтернативні нації - чорна афро-американська і «бронзова» латиноамериканська (представлена в основному мексиканцями, кубинцями й пуерториканцями), яка прагне замінити англійську мову іспанською.

Подібних поглядів дотримуються демограф У Фрей та економіст Р. Дівол, які в своїй праці про демографічні й стратифікаційні зміни в США висунули гіпотезу, що Сполучені Штати Америки дедалі більше поділяються, з одного боку, на іммігрантські зони, а з іншого - на решту Америки [7: 88]. Окрім того, вони вважають, що неминучим наслідком такого поділу стане глибока соціальна й економічна диференціація Сполучених Штатів: ареали, для яких характерний інтенсивний приплив населення, здатні вже найближчими роками здійснити стрімкий ривок у своєму розвитку. І, навпаки, ареали, що характеризуються інтенсивною еміграцією і де робоча сила, знання, інноваційний потенціал виявилися незатребуваними, можуть реально опинитися на межі не просто економічного занепаду, а й соціальної катастрофи.

Ситуація, яка складається сьогодні в деяких перенаселених центрах США, - тому свідчення. Населення Детройта - індустріального й автомобільного центру Америки, що входив до п'ятірки найбільших за кількістю жителів міст США, - за останнє десятиліття скоротилося вдвічі і становить зараз 1 млн чоловік. Аналогічне явище і в інших регіонах північного сходу США - штатах Іллінойс, Мічиган, Пенсільванія та ін. [1: 88]. І хоча основними причинами активізації внутрішньої міграції є насамперед перенесення трудомістких і економічно-шкідливих виробництв до країн Третього світу, а також розвиток малого бізнесу і зростання індустрії в зоні «Сонячного поясу» (південь США), існують й інші чинники, пов'язані з впливом іммігрантів, насамперед іспаномовних і азійських переселенців. Чималі кількості жителів багатих і благополучних передмість великих мегаполісів не подобається близьке сусідство з вихідцями з найбідніших країн світу. Тому місцеве населення переселяється до «білих» штатів - Мінесоти, Айдахо, Мену, Монтани, де притік іммігрантів мізерний і куди вони не дуже й прагнуть через підвищені кваліфікаційні вимоги.

На відміну від Сполучених Штатів Америки, європейські держави - невеликі за розміром, густо населені і не мають досвіду «плавильного казана». Тому їх правлячі еліти стежать за імміграцією з більшою пересторогою, ніж американці. З огляду на те, що основна частина європейських країн - це нації-держави з тривалою історією і стійкими традиціями, європейці побоюються, що вплив іммігрантів може зруйнувати попередні підвалини і навряд чи послугує формуванню нових, прогресивніших [9: 31]. Такі відчуття підтверджуються тим, що іммігранти

уникають інкорпорування до складу європейських суспільств, надаючи перевагу формуванню більш замкнених общин. При цьому соціальні гарантії в Європі дають можливість багатьом з тих, хто прибуває в країни ЄС, не працюючи, зберігати достатньо високий рівень життя. Європейці змушені констатувати: «Ми кликали робітників, натомість приїхали люди» [9: 31].

Західноєвропейські країни офіційно поки не визнають, що стали країнами імміграції, але фактично починають усвідомлювати новий етнічний і культурний плюралізм своїх суспільств. У 80-90-х роках у багатьох європейських країнах сталися зміни щодо покращання юридичного статусу іноземців, полегшення процедури натуралізації і надання подвійного громадянства. Так, у Німеччині, котра традиційно відрізнялася жорсткими умовами отримання німецького громадянства й, відповідно, одним з найнижчих рівнів натуралізації іноземців, у 1990 р. було внесено суттєві зміни до закону про громадянство, що означали відмову від «права крові» чи етнічної обумовленості громадянства, і сприяли полегшенню натуралізації іммігрантів німецького походження.

Проникнення до життєвого побуту корінних жителів абсолютно інших елементів життя та культури нерідко зустрічають реакцію відторгнення. Через це ксенофобія і расизм, що завжди вважалися супутниками імміграції, різко посилюються в 90-х роках у європейських країнах. Це було спричинено кризовими явищами в економіці, втратою віри у ліві утопії, спадом робітничого руху. Імміграцію з неєвропейських країн охрестили «іноземною інтервенцією», «анексіонізмом Третього світу» і навіть «біологічною зброєю», а іммігрантів - «зовнішніми ворогами», яких звинувачують ледь не в усіх економічних і соціальних недугах сучасного суспільства та на яких, відповідно, перекидається невдоволення місцевого населення. Навіть до «біженців дедалі частіше ставляться не як до жертв насилля чи переслідування, а як до загрози політичної й соціально-економічної стабільності європейських держав» [7: 55].

Неприйняття іммігрантів стало досить поширеним явищем. За даними опитування 1992 р., в основних європейських країнах імміграції близько 30 % населення відчували незадоволення в зв'язку з присутністю іноземців [27: 199]. «Діти замість індійців» (Kinder statt Inder) - такий заклик лунав з вуст прихильників Юргена Руттгенса, представника Християнсько-демократичної партії [5]. Апелюючи до націоналістичних настроїв, вони вимагали навчати власну молодь замість того, щоб залучати іноземних фахівців.

У Франції за результатами опитування жителів малих містечок 1992 р. встановлено, що третина їх погоджується з позицією екстремістського Національного фронту, який пов'язує з імміграцією ріст злочинності, правопорушень, тероризму, безробіття й навіть технологічне відставання, а також інші проблеми французького суспільства [22: 55]. Значна частина населення виступає за виселення всіх нелегальних іммігрантів і зменшення кількості легальних трудових мігрантів, розділення системи соціального страхування і створення автономного соціального фонду для цих мігрантів, що фінансується ними самими або їх роботодавцями. Опитування, проведені в США в 2000-2001 рр. підтвердили, що скорочення імміграції бажають 72 % громадян [10: 35].

Досить часто об'єктом сучасної ксенофобії стають мусульмани, які утворюють найбільші неєвропейські меншини у Франції, Німеччині, Англії та Бельгії. Відроджуючи колоніальну демаркацію між «білими» та «кольоровими», ксенофобія часто зближується з расизмом. Найбільш гострим проявом ворожості до іммігрантів є насильство. В Англії у 1992 р. було зареєстровано близько 8 тис. расово мотивованих випадків нападу та інших ворожих дій проти іммігрантів. Проте ці злочини - лише вершина айсберга, оскільки до поліції, за її оцінками, звертаються тільки в одному з десяти випадків. Навіть у Канаді ворожість до іммігрантів поступово стає національною проблемою: тут налічується близько 40 чинних організацій расистського характеру. Згідно з даними канадської поліції, злочини на расовому ґрунті становлять 50 % від усіх серйозних правопорушень у країні [7: 76].

Більше того, доволі частим явищем стали етнічні конфлікти між різними діаспорами, особливо між тими, хто давно пробув і вже встиг облаштувати своє життя, та новими іммігрантами. В Лос-Анджелесі й Нью-Йорку, наприклад, чорношкіре населення, протестуючи проти своєї дискримінації, агресивно виступає проти нових іммігрантів з Південної Кореї, які, осівши в їхніх кварталах, створили гостру конкуренцію в роздрібній торгівлі. Хоч як це парадоксально на перший погляд, але чимало іммігрантів навіть стають прихильниками екстремістських партій, що виступають з позицій ксенофобії. У деяких районах південної Франції активну підтримку Національному Фронту надають робітники іспанського і португальського походження, які побоюються загрози з боку іммігрантів з африканських і арабських країн, бо останні готові працювати за значно нижчу плату [22: 55].

Присутність великих груп іноземців суттєво змінила зміст європейської й американської політики. Імміграція стала важливим чинником змін у партійно-політичній системі, в механізмах та інститутах політичної участі та представництва. Дії політичних партій щодо етнічних меншин показали їх здатність мобілізувати підтримку серед населення. Особливо помітними є успіхи, яких за останнє десятиліття досягли нові праві та інші екстремістські угруповання націоналістичної орієнтації. Великою мірою їхні здобутки можна пояснити двома основними чинниками: по-перше, сучасна імміграція стає однією з найважливіших проблем західного суспільства, тому акцент на цій тематиці стає козирною картою багатьох партій. По-друге, політики вчасно відчули настрої корінного населення в усіх негараздах соціально-економічного чи суспільного характеру звинувачувати іноземців. З 1995 по 2001 рік стрімко збільшилася частка виборців, які підтримують праві партії. В Бельгії в 1995 р. правий антиімміграційний блок *Влаам Блок* набрав 7,8 % голосів на національних виборах, причому чотири роки перед цим він навіть був серед переможців на місцевих виборах, отримавши 25 % електорату в найбільшому, після столиці, місті Антверпені [27: 199]. У 1999 р. *Фламандський блок* зібрав уже 16 % голосів [10: 33]. У Данії *Датська народна партія* отримала в 1998 р. 10,5 % голосів, у 2001 - майже 14 % [10: 33]. Найскандальнішим став успіх *Партії свободи* в Австрії, яка зібрала в 1999 р. 27 % і зуміла провести до уряду країни своїх представників [10: 33]. На парламентських виборах 1997 р. у Франції *Національний Фронт* отримав 15 % голосів виборців, зрівнявшись з двома провідними партіями країни [25: 56]. А наприкінці квітня 2002 р. на президентських виборах лідер *Національного Фронту Жан Марі Лепен* отримав 16,9 % голосів і, випередивши чинного прем'єра, соціаліста Л. Жоспена, вийшов до другого туру виборів [70: 33]. У Нідерландах блок *П. Фортайна* (було вбито 6 травня 2002 р. менше ніж за тиждень до загальних виборів), який виступав під гаслами насильницької інтеграції іммігрантів у європейське середовище, припинення практики прийняття біженців і надання політичного притулку громадянам інших країн, переміг у деяких ключових регіонах країни і сформував другу за чисельністю депутатську фракцію.

Зміцнення «нових правих» і перерозподіл електорату змушують інші партії здійснювати свою політику більш жорстко в питаннях імміграції і громадянства, переносити ці питання у центр своїх програм. Посилення імміграцій-

ного контролю знайшло широку підтримку в усіх західноєвропейських країнах і сприяло перемозі консервативних партій в Англії, Франції і ФРН у 80-ті та першій половині 90-х років. З 1991 по 1993 рр. вдалося домогтися зниження кількості іммігрантів з 1,5 млн до 790 тис. осіб на рік, у 2000 р. - до 680 тис. [70: 33].

Виникає реальна небезпека модифікації нинішнього політичного порядку у разі консолідації дій багатьох етнічних груп. Наприклад, на виборах 2000 р. кандидатура Дж. Буша отримала підтримку в усіх 10 штатах з найменшою часткою іммігрантів у складі населення, в той час як у 10 з 12 штатах, де кількість іноземців значно більша, виборці проголосували за А. Гора [2].

Отже, наявність у суспільстві етнічних груп, що уникають інкорпорації в більшість, стає приводом для політичних спекуляцій, а це є досить небезпечним у сучасній ситуації.

У політичному житті розвинених країн мігрантам відводилися різні, навіть прямо протилежні ролі. Мігрантам приписували аполітичність і пасивність, пророкували помітну роль у відродженні робітничого класу і, навпаки, пов'язували спад соціальної конфліктності внаслідок роз'єднання робітничого класу на етнічні осередки і посилення расистських настроїв серед його оточення [22: 56]. Проте більш збалансована оцінка дає підстави міркувати, що іноземці - нова політична сила, група населення, яку вже суттєво залучено до політичного процесу. В 80-90 рр. на політичній арені приймаючих суспільств у процесі боротьби іммігрантів за покращання свого статусу, умов життя і праці сформувалася нова і доволі активна соціально-політична сила.

Можливості та канали впливу іммігрантів на політичні процеси у країнах прийому значною мірою залежать від їхнього юридичного статусу. Нестабільність цього статусу, зокрема тимчасовий характер перебування, дозволу на проживання, по-різному впливають на політичну активність іммігрантів. Активність виявляється обмеженою вузькими рамками - з одного боку, урізаним характером виборчого права у резидентів та повною його відсутністю в інших категоріях іммігрантів, а з іншого - заборонами на політичні дії, які можуть порушити громадський порядок чи завдати шкоди взаєминам між країнами прийому та походження.

Політична участь іноземців можлива тільки на найнижчому рівні соціальної активності й виявляється, головним чином, у різних виступах, пов'язаних із використанням громадянських прав, насамперед права на страйк, у діяльності профспілок, політичних та інших організацій. Предме-

том політичних акцій іммігрантів є переважно житло, робота, расизм, імміграційна політика, політичні права та право на громадянство.

У Франції, де іммігранти відрізняються високою соціально-політичною активністю, традиційно проводяться марші й голодування проти расизму та дискримінації, маніфестації проти виселення нелегальних іммігрантів та за їх легалізацію. Так, влітку 1997 р. в Парижі відбувся багатотисячний марш іммігрантів, які вимагали виконання передвиборних обіцянок соціалістичного уряду Л. Жоспена щодо легалізації нелегальних іммігрантів.

Одним із засобів, широко використовуваним іноземцями в Німеччині та Швейцарії, стали «дикі» страйки, що супроводжувались захопленням підприємств, зіткненнями з поліцією.

Хоча і вважається, що іммігрантів, особливо нелегальних, важко організувати в профспілки, відомі випадки, коли саме вони давали новий імпульс профспілковому руху. Так сталося, наприклад, у Південній Каліфорнії, де завдяки високій активності й масовій участі мексиканських, гватемальських і сальвадорських робітників у страйку прибиральників приміщень, що спалахнув у Лос-Анджелесі в середині 90-х рр., удалося домогтися підвищення заробітної плати і різних пільг для цієї категорії робітників.

Багато політичних партій, змінивши свої статути, допускають тепер членство іноземців, однак мало хто з іноземців до них вступає. Як правило, іммігранти створюють свої автономні організації. По статусу це культурні й релігійні асоціації, оскільки політичні об'єднання іноземцям складніше зареєструвати. Проте можна навести приклади політичних рухів і політичних партій іноземців: створені в США пуерториканцями «Янг Лорд партії» і мексиканцями - «Ла Раса Уніда». Асоціації іммігрантів активно співпрацюють з політичними партіями, релігійними групами, організаціями, що виступають на захист громадянських прав, представляють і відстоюють інтереси іноземців.

Ураховуючи висококонфліктний характер участі іноземців у політичних процесах, правлячі кола здійснюють певні спроби з їх політичної інтеграції. Проблеми дискримінації й прав іммігрантів поставлено на порядок денний як важливе політичне питання, що обговорюється урядами і партіями. Прагнучи подолати суперечності між роллю та статусом іноземців у приймаючому суспільстві, привести існуючу політико-юридичну систему у відповідність до нових міграційних реалій, багато західноєвропейських країн спробували надати іммігрантам політичне представ-

ництво в тій чи іншій формі. Так, скандинавські держави, Нідерланди й Фінляндія пішли на внесення змін до конституції й надали іноземцям, які мають статус постійних жителів, виборчі права, дійсні, однак, лише на місцевому рівні. Отримання виборчого права було сприйнято іммігрантами з великим ентузіазмом.

Таким чином, для суспільного життя розвинутих країн політична активність іноземців призвела до внесення до порядку денного нових політичних питань, пов'язаних з імміграцією, до відродження таких забутих явищ, як голодні страйки, вуличні протести і бойкоти, до появи нових груп виборців, що певною мірою сприяло покращанню становища іммігрантів.

Варто зазначити, що завдяки діяльності емігрантських общин виникла нова важлива сфера зовнішньої політики. Іммігранти беруть участь в «транснаціональній політиці простих людей», здійснюючи вплив на політику країни прийому стосовно їхньої батьківщини і на відносини між ними.

Основним каналом зовнішньополітичної діяльності іммігрантів є політична опозиція авторитарним режимам у країні їхнього походження. Опозиційна діяльність іммігрантів, що переважно зосереджена на пропаганді і зборі засобів, нерідко виявляється в мітингах і вуличних демонстраціях. Латиноамериканці, які проживають у США, проводили в 80-ті рр. ХХ ст. маніфестації протесту проти диктаторських режимів у Сальвадорі та Гватемалі, створили спеціальні фонди на підтримку сандіністів у Нікарагуа. Західноєвропейські країни, і особливо Німеччина, стали полем бою між турецькими правими та лівими екстремістами, які прагнули з-за кордону підтримувати свої політичні партії. А у Франції боротьба Ісламського фронту спасіння проти «Громади алжирців Європи», що є філіалом Фронту національного визволення Алжиру, сприяла перемозі фундаменталістів на парламентських виборах в Алжирі в 1991 р. [22:59].

Перенесення політичних проблем і конфліктів з країни походження іммігрантів до країни перебування стає не тільки джерелом внутрішньополітичної нестабільності, а й чинником, що ускладнює двосторонні відносини. В 1994—1995 рр. англійський уряд опинився в делікатному становищі у зв'язку з активною пропагандистською кампанією Саудівського громадянина Мухаммеда аль-Масарі, який очікував політичного притулку в Англії, проти свого уряду. Саудівська влада намагалася чинити тиск на англійську владу, вимагаючи покласти край діяльності свого співвітчизника або його депортації, погрожуючи в іншому разі розривом вигідних для Лондона контрактів [33].

Уряди країн походження іммігрантів можуть рекрутувати емігрантів для виконання економічних, політичних, рекламних функцій у країні перебування. Так, уряди Філіппін, Гренади, Південної Кореї використовували іммігрантів у США для завоювання нових ринків збуту азійських товарів та вирішення інших політичних і економічних завдань. Під час дебатів в американському Конгресі щодо питання договору НАФТА (Північноамериканська угода про вільну торгівлю) мексиканський уряд звернувся до співвітчизників у США із закликом сприяти рішенням про укладення угоди. Таким чином, політичне лоббі іноземних співвітчизників стає помітним чинником у зовнішній і внутрішній політиці країн-донорів та країн-реципієнтів.

Отже, масштабна міграція останніх десятиліть значною мірою впливає на суспільно-політичні

процеси в країнах і регіонах прийому. Вона спричинила серйозні зміни у сфері масової свідомості, в політичній культурі, партійно-політичному механізмі, інституційно-правових основах держави і системі міжнародних відносин. Наслідки імміграції досить часто мають конфліктний, дестабілізувальний характер, що виявляється в міжетнічних непорозуміннях, посиленні політичних позицій екстремістських сил, у «диких» страйках та акціях протесту іноземців. Спроби країн прийому звести до мінімуму «деструктивний» вплив імміграції, адаптуватися до нових суспільно-політичних реалій свідчать про достатню гнучкість сучасних західних політичних систем. Проте імміграція була й залишатиметься одним із важливих чинників, що загрожують стабільності західних суспільств.

1. *Борисюк В.* Социально-политические последствия демографических изменений в США // *Мировая экономика и международные отношения.*- 2002.- № 2.- С. 84-92.
2. *Бьюкенен Патрик Дж.* Смерть Запада: Чем вымирание населения и усиление иммиграции угрожают нашей стране и цивилизации.- <http://www.libereva.ru/biblus/bukenen/12htm#s>.
3. *Вуд Х., Маккой Т.* Миграция, перевод денег в страну выбытия и экономическое развитие // *США: социально-экономические аспекты иммиграции: Реферативный сборник.*- М., 1987.- С. 112-122.
4. Доклад о международной миграции за 2002 год.- <http://www.un.org/esa/population/publications/ittmig2002/ittmigrep2002.htm>
5. *Грановская С.* Континент в движении // <http://www.wdi.ru/print.php/html/567890#>.
6. Економічна еміграція з України: причини і наслідки. Матеріали круглого столу.- К., 2003.- 60 с
7. *Еременко Е.* Современная этнополитическая ситуация в Канаде // *Мировая экономика и международные отношения.*- 2001.- № 4,- С. 75-80.
8. *Злотнік Х.* Тенденції міжнародної міграції з 1965 року: про що свідчать наявні дані // *Проблеми міграції.*- 1999.- № 2 (9).- С 5-26.
9. *Іноземцев В.Л.* Безопасность и свобода иммиграции - новая американская дилемма // *США-Канада: Экономика, политика, идеология.*- 2003.- № 11.- С. 25-40.
10. *Іноземцев В.Л.* Иммиграция: новая проблема нового столетия. Методологические аспекты // *Социологические исследования.*- 2003.- № 5.- С. 29-38.
11. *Карелина Н.* Нелегальная миграция в США: до и после НАФТА // *Нелегальная иммиграция /* Под ред. В. Ионцева.- М., 2002.- С. 94-105.
12. *Лукул Т.Н.* Сучасна імміграція в Канаді: основні тенденції та особливості.- Чернівці, 2000.- 147 с.
13. *Мартин Т., Шуманн Х.* Западная глобализации. Атака на процветание и демократию. М., 2001,- 335 с.
14. *Скробат И.* Иммиграция - овчинка стоит выделки? - <http://www.wdi.ru/print.php/html/946793>.
15. Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини // *Економічна еміграція з України: причини і наслідки.* Матеріали круглого столу.- К., 2003.- С. 31-60.
16. США: социально-экономические аспекты иммиграции: Реферативный сборник.- М., 1987.- 203 с.
17. *Уткин А. И.* Мировой порядок XXI века.- М., 2001. 480 с.
18. *Фукс Л.Х.* Культурный плюрализм и будущее американского единства: влияние нелегальной иммиграции // *США: социально-экономические аспекты иммиграции: реферативный сборник.*- М., 1987.- С. 45-53.
19. *Хантингтон С.* Столкновение цивилизаций? // *Полис.*- 1994.- № 1.- С. 33-48.
20. *Цапенко И.* Как противостоять нелегальной миграции // *Мировая экономика и международные отношения.*- 1999.- № 3,- С. 141-150.
21. *Цапенко И.* От иммиграционного контроля к управлению миграционными процессами // *Мировая экономика и международные отношения.*- 2001.- № 10.- С. 23-33.
22. *Цапенко И.* Социально-политические последствия международной миграции населения // *Мировая экономика и международные отношения.*- 1999.- № 3.- С. 52-63.
23. Четверта хвиля еміграції: регіональні особливості. Матеріали круглого столу.- К., 2002.- 40 с
24. *Шампур О.* Золотые двери иммиграции: что кроется за ними?.- М., 1987.- 172 с.
25. *Шишков Ю.* Глобализация - враг или союзник развивающихся стран // *Мировая экономика и международные отношения.*- 2003.- № 4.- С. 3-14.
26. *Delbrück J.* Global Migration - Immigration - Multiethnicity: Challenges to the Concept of the Nation-State // http://ijgls.indiana.edu/Legal_Studies/1994/.
27. *European journal of political research.*- 1996.- № 2.- PP. 180-204.
28. *How Mass Immigration Impedes Assimilation.*- http://www.fairus.org/focus.cfm?keyword=63_6/2003
29. *Simon J.* Immigration: Demographic and Economical Facts - http://www.cato.org/pubs/policy_report/pr-imintro.html.
30. *Racism and Migration in Western Europe.*- Oxford, 1993.- 102 p.
31. *Tessier K.* Immigration and the Crisis in Federalism: A Comparison of the United States and Canada - http://ijgls.indiana.edu/Legal_Studies/1995/67892/.

32. The world today.- 1999.- № 3.- P. 73-78.

33. Zolberg A. Changing Sovereignty Games and Inter-

national Migration - <http://ijgls.iidiana/Globa! Legal Studies/1994/4755644.htm>.

O. Lvova

THE RECEIVING COUNTRIES: SOCIAL AND POLITICAL CONSEQUENCES
OF INTERNATIONAL MIGRATION IN 90 YEARS OF XX CENTURY

The article deals with the political and social consequences of international migration. The author shows intensification of migration's process which causes different complicated problem for western societies.